

Provided by the author(s) and University of Galway in accordance with publisher policies. Please cite the published version when available.

Title	Ó chroí amach: ceist na haéistéitice in amhránaíocht na Gaeilge
Author(s)	Ó Laoire, Lillis
Publication Date	2002
Publication Information	Ó Laoire, Lillis. (2002). Ó Chroí Amach: Ceist na hAéistéitice in Amhránaíocht na Gaeilge. In Máirtín Ó Briain & Pádraig Ó Héalaí (Eds.), Téada Dúchais: aistí in ómós don ollamh Breandán Ó Madagáin. Indreabhán: Cló Iar-Chonnacht.
Publisher	Cló Iar-Chonnacht
Link to publisher's version	https://www.cic.ie/en/books/published-books/teada-duchais-aisti-in-omos-don-ollamh-breandan-madagain-leabhair-cloite
Item record	http://hdl.handle.net/10379/6784

Downloaded 2024-03-13T06:50:00Z

Some rights reserved. For more information, please see the item record link above.

téada dúchais. aistí in ómós don ollamh Breandán ó madagáin

Bhí Breandán Ó Madagáin ina Ollamh le Nua-Chaeilge in Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, ó 1975 go dtí go ndeachaigh sé ar scor sa bhliain 1997. Mar chomhartha measa air féin agus mar aitheantas ar an gcomaoin a chuir sé ar shaothrú léann na Gaeilge, beartaíodh cuirteadh a thabhairt dá chomhghleacaithe agus dá iarscoláirí in Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, agus sa Choláiste Ollscoile, Baile Átha Cliath (mar a raibh sé ina Léachtóir i Roinn na Nua-Chaeilge roimh theacht go Gaillimh dó) aistí a scríobh ina ómós.

Cíortar réimse leathan de thraidisiúin liteartha agus bhéil na hÉireann agus na hAlban san fhéilscríbhinn seo. Ar na hábhair a chuirtear i láthair inti tá: Traidisiún na hAmhránaíochta agus na Gaointeoireachta; An Bealoideas; Cneithe d'Fhíliocht na Gaeilge ó Ré na Sean-Chaeilge i Leith; Logainmníocht; Oidhreacht Chaelach na hAlban; Sanasaíocht agus Canúineolaíocht; Traidisiún an Léinn agus na Lámhscríbhneoireachta.

CIÓ IAR-CHONNACHTA

Indreabhán, Conamara,

Co. na Gaillimhe, Éire – Ireland

Tell: +353 91 593307 Facs: +353 91 593362

cic@iol.ie www.cic.ie

€30

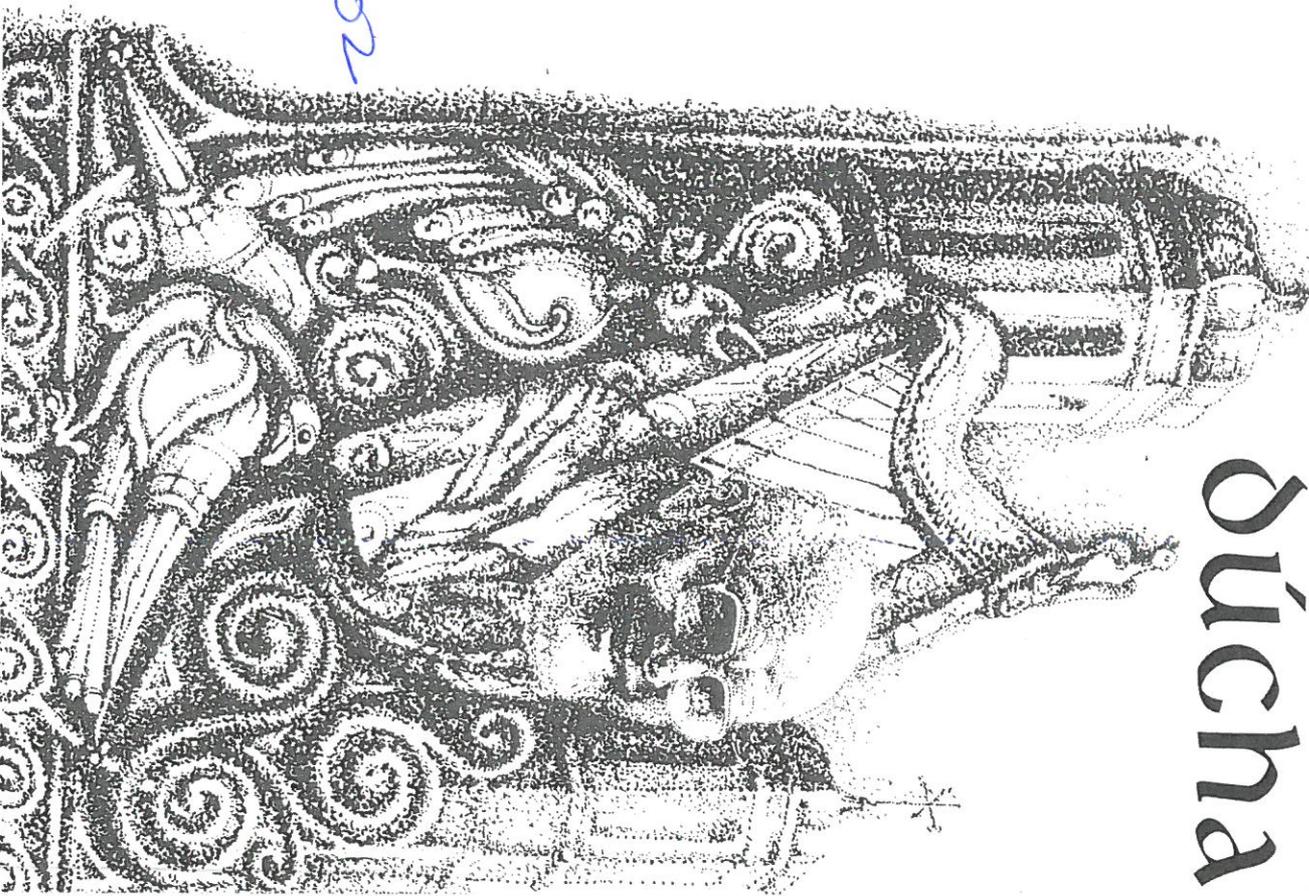

téada dúchais

IN EAGAR AG
MAIRTÍN Ó BRIAIN AGUS PADRAIG Ó HEALAI

2002

téada. Aistí in ómós don Ollamh Breandán Ó M dúchais

Tá cúrsaí aeistéitice, b'fhéidir, ar cheann de na ceisteanna is mó agus is achtrannaí a thig i gceist i gcúrsaí ealaíne. Is é atá i gceist agam a dhéanamh san aiste seo, mar sin, scrúdú a dhéanamh ar chuid de na tuairimí a nochtar i dtaca leis an aeistéitic i leith amhránaíocht na Gaeilge de, iad a shuíomh sa chomhthéacs as a n-eascairíon siad agus aird a dhíriú ar roinnt treonna difriúla a chuirfeadh tuilleadh beatha sa cheist seo agus an plé a dhéantar uirthi i dtraidisiún na Gaeilge.

Nuair a luaitear an téarma 'aeistéitic' de ghnáth, bíonn smaointe cinnte ag daoine faoina bhfuil i gceist leis mar théarma. Go minic, meastar gur téarma agus coincheap é nach bhfuil baint ná páirt aige leis na healaíona traidisiúnta, agus fágann sin daoine arb iad na healaíona sin is mó is cás leo, agus deacracht acu teanga agus téarmaíocht a sholáthar le gur féidir díospóireacht a dhúiseacht i leith na toise seo. Ba mharth liom, sa chás seo, aird a dhíriú ar an aiste iontach sin ag Iain Mac a' Chobhainn, 'Real People in a Real Place'. Arsa seisean, agus é ag caint ar amhránaíocht Inse Chail, a cheantar dúchais:

Such a society is not interested in the aesthetic in any real sense. It has been said, for instance that the standard of singers in the Highlands is not high but this, however, is to judge the singing in a wrong way. Angus Macleod, a Gaelic singer, sang with great fervour, in a voice from which the notes emerged like solid boulders. In my opinion he sang certain songs most lovingly. No purist would ever be able to convince me that Macleod's singing was not beautiful and powerful: the passion of the singing, the solidity

of the notes, appealed to a profound resonance in my own nature, and was thus for me the highest pitch to which singing could attain.

The islander, as I have said, is not concerned with the aesthetic and is not interested much in modern poetry...¹

Is léir dom féin, láithreach bonn, ar a léamh seo dom, go mbréagnaíonn Mac a' Chobhainn é féin sa ráiteas seo. Ar láimh amháin, deir sé nach bhfuil aon speis ag an oileánach san aeistéitic *in any real sense*, agus ansin leanann sé air le léirmheas ar amhránaí den scoth, is léir a thairn go mór leis ar dhúthracht, ar neart, ar dhíograis agus ar chumhacht an amhránaí an t-éisteach oifite a chorraí go croí sa *láithriú* a dhéanas sé ar an amhrán. Go deimhin, is an-phléosa léirmheastóirreachta é sin, ar an ábhar gur dóigh liom gur féidir linn, nach mór, an t-amhránaí a chlunnsin ag gabháil cheoil inár láthair ina steillbheatha. Ach maireann an chéad abairtín sin, *in any real sense*, mar cháithnín faoinár bhfiacail i gcónaí, agus nuair a dhearcaimid ar a bhfuil de bhrí leis an rud atá dáiríre, réadúil, chímimid gur *modern poetry* atá i gceist. Mar sin de, i ngan fhios dó féin, féadaim a rá, glacann Mac a' Chobhainn leis an argóint chéanna sin a bhfuil sé ag cur ina héadan ina aiste, a bhfuil an focal *real* ina teideal faoi dhó chomh maith, mar atá luaithe thuas agam. Is léir go bhfuil réadúlacht agus dáiríreacht amháin i gceist sa phobal a bhfuil sé ag scríobh dóibh agus go bhfuil ceann eile i gceist ina áit dhúchais. Dar ndóigh, tá an focal *modern* tábhachtach anseo fosta. Ardaíonn sé an cheist, cé acu is féidir le daoine a bheith 'réadúil' in áit amháin má tá a léirstean ar an saol as compás ar fad leis siúd atá i réim in áit éigin eile a mheastar a bheith, de réir an scríbhneora, 'réadúil'. Is léir ón aiste féin, go gcreideann Mac a' Chobhainn go díongháilte i réadúlacht an tsaoil ina cheantar dúchais. Dá thoradh sin, sílim gur féidir linn a fheiceáil go bhfuil Mac a' Chobhainn i gcás idir dhá chomhairle maidir le hamhránaíocht a phobail dúchais agus na téarmaí tagartha a bhaineas don amhránaíocht sa phobal sin.

Is ceist í an aeistéitic, go dearta, a bhí ag déanamh tinnis do go

ó chnóil amach: spleáchadh ar cheist na haeistéitice in amhránaíocht na ndaoine

leor scoláirí eile, ina measc, Alan Merriam, fear de scoláirí ceannródaíocha na heitneacheoleolaíochta, ar buntéacs sa disciplín sin é a leabhar, *The Anthropology of Music*.² Rinne seisean straidéar speisialta ar an fhadhb seo, ag iarraidh a fháil amach cé acu an raibh prionsabail na haeistéitice i réim i bprobail éagsúla ar fud an domhain nár bhain le traidisiún na hEorpa. An féidir a rá gur coincheap traschultúrtha atá i gceist? D'airtín Merriam go raibh sé an-deacair a dhéanamh amach caidé a bhí i gceist leis an aeistéitic:

... it is extremely difficult to discover precisely what an aesthetic is ... Thus it is particularly difficult to use the concept cross-culturally, since we cannot make such application if we do not know clearly and concisely what it is we are applying.³

Dá dheacra dá raibh sé ar Mherriam a rá cad is aeistéitic ann, mar sin féin, d'airtín sé sé thréith a bhí i gceist in aeistéitic na hEorpa, mar atá:

- 1 An cianú síceach (*psychic or psychological distance*).
- 2 An ionramháil foirme (*manipulation of form for its own sake*).
- 3 Cumhacht an cheoil as féin amháin i leith na mothúcháin (*attribution of emotion-producing qualities to emotion perceived strictly as sound*).
- 4 Coincheap na hailleachta (*attribution of beauty to the art product or process*).
- 5 Cuspóir na hailleachta (*purposeful intent to create something aesthetic*).
- 6 Fealsúnacht shoiléir shofheicthe (*presence of a philosophy of the aesthetic*).

I ndiaidh dó samplaí a thabhairt as dhá chultúr ab eol dó féin, Basongye na hAfraice agus Flatheads Mhontana, deir sé nach bhfuil coincheap na haeistéitice ar fáil iontu, nó ar a laghad, aeistéitic lartar domhain. Is dearcadh é seo ar casaontaigh go leor daoine leis ar mhórán cúiseanna – Michael Owen Jones, b'fhéidir, ar an

duine is luaithe acu.⁴ Déanann seisear mionphlé ar chuid tuairimí Mherrick agus deir nach raibh na modhanna a dúsáid sé saor ó locht. Maíonn sé fosta, ainneoin a ndeir Merrick faoin aeistéitic, nach bhfuil na coincheapa atá luaithe thuas againn intrust mar mhodhanna foirfe tástála. Mar shampla amháin, thaispeáin sé grianghraf a bhí aige dá bhean agus dá mac agus é ar iompar ina baclaínn aici ina naíonán do bheirt – saineolaí aeistéitice agus bean chéile saoir chathaíreacha a raibh sé ag obair leis i sléibhte na hAparáise. Deir sé go ndearna an t-aeistéiteoir anailís ar an phictiúr de réir a oiliúna, á chur i gcomparáid le pictiúr de chuid na hAthbheochana den Mhaighdean agus an Leanbh Íosa, agus é faichilleach i rith an ama, dar le Jones, ar eagla go gcuirfí maoinneachas ina leith. De réir Jones, d'athin bean na gcnoc na tréithe céanna sa ghrianghraf, cé, ar ndóigh, nár chuir sise fiacail ann ach a taitneamh don phictiúr a chur in iúl go lom díreach. Is é an bhrí a bhaineas Jones as seo go léir, gur deacair difríocht an-mhór a aithint i ndáiríre idir an dá chineál breithiúnais de réir a n-insinte féin. Mar a deir sé:

A well articulated response evincing the proper qualities of a 'disciplined' aesthetic may really shield a superficial reaction; and a poorly phrased reaction, or one that is expressed in traditional and conventionalized ways, may hide an emotional involvement of great intensity and an aesthetic experience of profound depth.⁵

Mar sin de, diúltáíonn Jones do shamhail Mherrick den aeistéitic, á rá nach leor é de shamhail le cur síos a dhéanamh ar na prionsabail a bhaineas le cúrsaí áilleachta i bprobail nach mbainneann le traidisiún an Iarthair. Maíonn sé nach ionann a rá nach bhfuil aeistéitic ar fáil siocair nach bhfuil fealsúnacht fhoimeálta shoráite ann.

I gcás na hAlban agus na hÉireann gan amhras, tá baint ag an cheist seo chomh maith leis an choilíneachas, agus leis an mhíchothromaíocht chumhachta idir an Iár agus an forimeall is

ó chroí amach: spleáchadh ar cheist na haeistéitice in amhránaíocht na ndaoine

dlúthchuid den phróiseas sin. Sa chás seo, glactar leis go bhfuil luach níos airde ar aeistéitic an láir agus, mura sroicheann caighdeán an fhorimill an caighdeán sin, is é sin na slata tomhais a d'athin Merrick, gurb ionann sin is a chruithú nach bhfuil an oiread sin fiúntais ag baint le gnéithe cultúrtha ar nós na hamhránaíochta traidisiúnta. Sa dearcadh seo, mar sin, glactar leis gur caighdeán uilíoch, neamhspleách ar an stair atá i gceist le haeistéitic an Iarthair.

De réir Angeles Sancho-Velázquez, tá sé sin ar cheann de na heaspaí is mó i gcur síos Mherrick ar an aeistéitic, is é sin nach súíonn sé a chuid tuairimí i dtraidisiún stairiúil agus fealsúnachta an dioscúrsa sin.⁶ Dá réir siúd, meascann Merrick disciplín na haeistéitice agus coincheap na haeistéitice, a bhfuillear, a deir sí, i ndiaidh criticeoireacht iomlán a dhéanamh air sin ó dheireadh an naoú haois déag i leith. Ag éirí as sin, deir sí go bhfuil a thuiscintí ar na Flatheads agus na Basongye bunaithe ar obair pháirce a rinne sé féin ina measc, ach go bhfuil a thuiscintí ar an Iarthar bunaithe ar léitheoireacht amháin agus nach n-aitníonn sé, dá dhíobháil sin, idir tógáil choincheap na haeistéitice sa dioscúrsa sin, ar lámh amháin, agus cruthú agus eispéireas na healaíne ar an lámh eile. Go deimhin, is fada aitheanta ag scoláirí é go bhfuil coincheap na haeistéitice snaidhmthe ina stair agus ina chúirta féin, is é sin i dtreimhse na hEagnaíochta i dtús an ochtú haois déag, agus gur tógadh é ag freagairt do riachtanais bhunúsacha na meánaíme i leith a gcáis chultúrtha féin san am. Mar a deir Terry Eagleton:

The construction of the modern notion of the aesthetic artefact is thus inseparable from the construction of the dominant ideological forms of modern class-society ... It is on this account, rather than because men and women have suddenly awoken to the supreme value of painting or poetry, that aesthetics plays so obtrusive a role in the intellectual heritage of the present.⁷

Is é seo an coincheap céanna a mbainneann Merrick úsáid as mar shlat tomhais atá uilíoch, is é sin, neamhspleách, ar na cúinsí céanna

a ndéanann sé iniúchadh orthu i measc na mBasongye agus na bhFlathead. Dar le Sancho-Velázquez gur cur chuige eolaíochtúil amach is amach, bunaithe ar an antraipeolaíocht eolaíochtúil, atá i gceist ag Merriam agus nach bhfóireann ceachtar den dá choincheap do scoláirí ionas gur féidir forbairt a dhéanamh ar an aeistéitic mar dhisciplín traschultúrtha. Is anseo a tharraingíonn sí fealsúnacht heirmeineotach Hans-Georg Gadamer agus Paul Ricoeur chuici féin mar bhealach le teacht timpeall ar an chur chuige aimrid seo. De réir na teicnicé s'acusán, féachtar ar bhealach eile ar an saothar ealaíne. Fágatar an scoilt idir an tsuibhacht agus an oibiacht ar leataobh agus deartar ar an chumarsáid a tharlaíós idir an saothar ealaíne agus té a bhíos ina láthair mar imirt. Ní fhanann an saothar ealaíne ina thost ach bíonn cluiche ar siúl idir é agus an lucht féachana. Diúltaítear don fhuarchúis Kantach sa leagan amach seo agus cuirtear béim ar dhéantúis ealaíne mar *shaothair*, is é sin mar rudaí a dhéanas saothrú, seachas díreach bheith mar ornáidf áille gan úsáid.⁸ Mar sin, bristear anuas an tseanbhearna idir an tois aeistéiteach agus an tois chognaíoch, ar bunphrionsabal é i ndioscúrsa traidisiúnta na haistéitice. Féachtar ar an mheafar mar shaothar i bhfoirm mhionda a chruthaíós nuáil shéamantach, seachas, arís, go díreach a bheith mar mhaisiú ar chúrsaí stíle, nach bhfuil feidhm ar bith leis thar an ornáidíocht. Faibhríonn brí úr as an mheafar, mar go bhfeictear cosúlachtar idir rudaí nach bhfuil aon chosúlacht eatarthu i ndáiríre – agus ní féidir an rud a deir meafar nua a rá ar aon bhealach eile. Ní hé rud a chuirtear an éagsúlacht ar ceal ach maireann sé in ainneoin na cosúlachta nua a fheicimid.⁹ Is é seo, dar le Ricoeur, an próiseas céanna, i bhfoirm mhionda, agus a tharlaíós i gcruthú an tsaothair ealaíne. Mar a deir Sancho-Velázquez: *Combining elements of tradition with innovation, the work, as a metaphor in miniature, makes sense while splattering established meanings.*¹⁰

Ag leanúint mhíniú Arastatal ar an tragóid dó, inarb é a cuspóir *the imitation of human actions as better, nobler, higher than they actually are*, maíonn Ricoeur gurb ionann oibriú an mheafair agus oibriú na mímeise, is é sin, cruthú agus nochtaidh cruinne nua as úsáid agus as

ó chroí amach: *spléachadh ar cheist na haistéitice in amhránaíocht na ndaoine*

saothrú na teanga.¹¹ Bíonn bríonna agus mínithe úra i gcoínaí ag éirí as saothair chruthaitheacha i ngach aon chultúr, is cuma mall nó tapa luas an athraithe sna cultúir sin. Eascaíonn na bríonna nua sin as cleachtadh agus cothú an chultúir agus na saothar sin atá ina gcuid den chultúr sin. Ní nach ionadh, leanann Ricoeur Arastatal ina thuiscint ar a bhfuil i gceist leis an mhíméis, is é sin gur *poesis* nó 'cruthú' is bun dó.¹² Dar leis, go gcruthaítear an réalacht in athair trí mheán na mímeise. Más cruthú atá san *poiesis*,¹³ is é sin, in obair na healaíne, agus nach cóipeáil, i dtéarmaí Phlatón, is féidir a rá go gcuireann an mhíméis bríonna nua ar fáil, agus go n-oscloíonn sí cruinne nua os comhair an léitheora, a thugas léargas nua don duine agus a shíneas íor a thuiscena. Mar sin de, ní cuid den chomhfhíos stairiúil agus aeistéitiúil iad saothair ealaíne. A fhad agus a chomhlíonas na saothair sin a bhfeidhm, trí mheán an chleachtaidh, is saothair chomhaimseartha iad. Mar a deir Hans-Georg Gadamer:

The fact that works stretch out of a past into the present as enduring moments still does not mean that their being is an object of aesthetic or historical consciousness. As long as they fulfill their function they are contemporaneous with every age.¹⁴

Sa dearcadh traidisiúnta ar mheafair, agus go deimhin ar an aeistéitic, coinníodh réimsí na háilleachta agus an eolais glanscartha óna chéile. Ach má ghlactar leis go labhraíonn meafair linn agus nach féidir a bhfuil le rá acu a rá ar aon bhealach eile, is é a bhíos ar bun againn i láthair an tsaothair ealaíne, ag iarraidh a bhfuil á rá acu a thuiscint. Fágann sé sin go labhraíonn saothair ealaíne linn agus go dtéimid i ngleic leo, go ndéanaimid sealbhú (*appropriation*) orthu, nó i bhfocail eile, déanaimid ár gcuid féin díobh. Déantar cianú (*distanciation*) chomh maith tríd an anailís ar struchtúr na saothar, ach bíonn tosaíocht ag an sealbhú, mar gur ar leibhéal na hoinneolaíochta a tharlaíós sé, murab ionann agus an cianú atá ar leibhéal na heipistéimeolaíochta. Is é atá i gceist gur ar leibhéal an choirp a tharlaíós an sealbhú ach gur ar leibhéal an eolais a dhéantar

an cianú. Cuireann traidisiún na heirméineoataice tois eitice i gceist san acistéitice agus cothromaíonn sé disciplín na haestéitice, ionas go seasann sé ar an aon fhód le cineálacha eile eolais agus gnáthchumarsáide. Sa chás seo, thioctadh níos mó i gceist ná áilleacht – bheadh cúrsaí brí i gceist chomh maith. Mar a deir Sancho-Velázquez:

... aesthetics would not primarily be a theory of the beautiful in works of art but rather, a theory of their *meaningfulness*. Such an aesthetic theory, chiefly concerned with the question of how artistic or cultural works are meaningful – what it is they say to us – would fall entirely within the aims and goals of a theory of interpretation as proposed by contemporary hermeneutics.¹⁵

Is féidir ceangal an-bhunúsach a dhéanamh anseo idir ráiteas Iain Mhíic a' Ghobhainn i leith na haestéitice agus na réaltachta. Tá seiscean ag feidhmíú idir dhá chruinne agus ag iarraidh téarmaí dhomhan na Gaeilge a mhíniú do dhomhan an Bhéarla ar bhealach a thuigfeas an domhan sin. Is léir an teannas atá ina intinn féin sa chás seo sa tsíle ina mbaineann sé úsáid as na focail *aesthetic* agus *real*, *modern* agus *poetry*. Mar a rinne Merriam ina shaothar féin, glacann seiscean fosta le téarmaí acistéitice meánaicmeacha phríomhshruth na hEorpa mar shlat tomhais uilíoch. Dar ndóigh, mar a luaigh mé roimhe seo, tá tois bhreise leis an chumann idir an dá chruinne seo de bhrí gur uirlis thábhachtach i mbanú idé-eolaíocht an choilíneachais atá i gceist le prionsabail na haestéitice. Mar a deir Paul Zumthor:

Today in fact, every form of oral poetry is set against a highly dramatized background. A culture of European origins – tied to technological civilization and in the process of rapid and brutal expansion – dominates the field of the imaginary for most people. It also imposes its stereotypes and increasingly determines its possible futures. At the heart of the

European space, two or three centuries have sufficed to corrode, folklorize, and annihilate at least in part the old local cultures, thanks to the irresistible instruments of interior colonization that are perpetrated by means of massive literacy drives and a pervasive press.¹⁶

Gan amhras, ó tharla go nglacann Mac a' Ghobhainn le haestéitice na hEorpa mar shlat tomhais uilíoch ar an réaltacht, is amhlaidh is mó a cumhacht, agus is mó a chaithear argóint a chur suas ina haghaidh.

Má ghlacaimid le seasamh na heirméineoataice i leith na haestéitice mar atá mínithe thuas, mar sin féin, agus tois eiticíúil chognaíoch á cur san áireamh againn, ionas go dtugtar cothromaíocht do gach traidisiún agus go ndírímid ar chúrsaí brí chomh maith le bheith ag díriú ar chúrsaí áilleachta, is dóigh liom go gcurfimid casadh sa scéal a bhéarfás tarrtháil ar an chruachás a mhótháíos Mac a' Ghobhainn. Neartaítear a argóint go mór dá bharr, is dóigh liom, sa mhéid agus go gcothromaítear an coibhneas cumhachta idir an bhrí agus an áilleacht.

Tá orainn, mar sin, ceisteanna eile a chur orainn féin i leith amhránaíocht na Gaeilge, a fhiafraí cé na meafair atá i bhfostú inti idir cheol agus fhocail, céan cur síos a dhéanas sí ar an réaltacht agus cé na tuiscintí úrnua a chuireas an cur síos sin inár lámhair. I bhfocail eile, cé na prionsabail atá taobh thiar de léirmheastóireacht Mhíic a' Ghobhainn ar an amhránaíocht?

Agus an díospóireacht seo mar chúla againn, mar sin, ní miste aghaidh a thabhairt díreach ar na coincheapa a mhairteas i measc pobal, dála phobal Inse Ghall, ina maireann an amhránaíocht mar ghné chomhaimseartha de chultúr na ndaoine, dá shine agus dá thraidisiúnta na hamhráin a chantar. Is í an eisceamláir is mó den chineál sin de phobal a bhfuil eolas agam féin air, pobal Thoráí, an ceann is faide ó thuaidh de Ghaelacht na hÉireann ina maireann an amhránaíocht, an ceol agus an damhsa beo i gcónaí, ainmeoin drochstraid eacnamaíochta agus polasaithe naimhdeacha stáit. Is

pobal é a bhfuil roinnt mhaith scríofa faoi ag daoine éagsúla ach nach bhfuil an oiread sin staidéir déanta go dtí seo ar chultúr an cheoil agus an damhsa ann.¹⁷ Bhí an ceol agus an amhránaíocht an-láidir i measc an phobail i dToraigh san am a chuaigh thart agus tá clú an cheoil orthu i dtólamh, ainneoin go mb'fhéidir nach bhfuil an oiread céanna cleachtadh á dhéanamh ar an amhránaíocht agus a bhíodh. Dar ndóigh, bhí an damhsa an-láidir ina measc fosta agus tá sé sin amhlaidh ar fad. Is pobal é seo den chineál a bhí i gceist ag Mac a' Chobhainn, agus é ag rá nach raibh mórán suime acu san aeistéitic – agus dá nglacfaimis leis na slata tomhais atá leagtha síos aige, gan cheist, mar chaighdeán uilíoch, is cinnte go bhféadfaí argóint mhaith a chur chun tosaigh go bhfuil an ceart aige. Ach má ghlacaimid le slata tomhais an phobail féin agus na tuairimí atá acu i leith a gcuid ceoil agus amhránaíochta féin, is cinnte go n-éireoidh linn an aeistéitic a aimsiú.

Caithfidimid a mheabhrú dúinn féin arís nach bhfuil scaradh ar bith idir foirmeacha arda agus foirmeacha ísle sa phobal, nach ndéantar aeistéitic i gcúrsaí oibre a dhealú ó aeistéitic an chaitimh aimsire. Níl spás san alt ghairid seo le mionchur síos a dhéanamh ar gach gné de, ach is fiú a lua go bhfuil an téarma *cumra* fíorthábhachtach, mar atá luaite agam in áit eile.¹⁸ Caithfidh cuma agus craiceann a bheith ar aon rud a dhéantar, sula mbeidh meas air, agus tá sé sin chomh fíor céanna i dtaca le cúrsaí oibre agus cúrsaí bhéasa an duine agus atá sé don chaitheamh aimsire. I gcás na n-amhrán, leagraí caighdeáin an-chinntse síos d'ord véarsaí, do shoiléireacht na bhfocal agus do bhinneas gutha. Bhí speisialtóirí sa phobal a chuir a droil i bhfeidhm go neamhbhalbh ar an óige agus dá gcuirfí coiscéim cearr sa damhsa nó focal ar seachrán san amhrán, bhéarfaí sin le fios amach díreach don té a bhí i gceist: 'Loiscfí leo é', mar a deirtear san oiléán. Cé gur caitheamh aimsire a bhí i gceist bhíodhas lán dáiríre fá draobh de, mar a bhítear faoin imirt i gcónaí. Ní bhíonn aon mheas ar an té a mhillleas an cluiche.¹⁹ Fágann an buncheangal idir cúrsaí oird agus an imirt gur i réimse na haeistéitice atá an imirt lonnaithe. Mar a deir Johan Huizinga:

ó chroí amach: spleáchadh ar cheist na haeistéitice in amhránaíocht na ndaoine

The profound affinity between play and order is perhaps the reason why play, as we noted in passing, seems to lie to such a large extent in the field of aesthetics. Play has a tendency to be beautiful.²⁰

Ceanglaíonn Huizinga mian an oird agus mian na háilleachta le chéile agus is dóigh liom go bhfuil an ceart aige i gcás Thorarí de, ionas go bhfuil bun-nasc idir ord, áilleacht agus an téarma *cumra* atá luaite againn. Bhíodh na hamhráin an-leitheadach i dToraigh mar chaitheamh aimsire agus is féidir a rá go bhfuil i gcónaí, go pointe áirithe. Is cuimhin le daoine áirithe a sinsir ina suí ar feadh na hoíche ag gabháil cheoil dóibh féin. Is minic nár chuir siad suim ar bith ina leithéid seo ach iarraidh orthu bheith ina dtost. Ag caint di ar a huncail, Jimí Sheamais Bháin Ó Mianáin, dúirt Treasa Mhic Claifearraig liom: 'Nach iomaí mallacht a chuir muid air' – a mhaíomh go mbíodh siad tinn tuirseach ag éisteacht leis uaireanta.²¹ Ba ghnách leis an aos óg a bheith amuigh oícheanta maithe agus a gcaitheamh aimsire féin acu, agus bhíodh na cailíní go háirithe an-tugtha don amhránaíocht san am seo.

Bhí na damhsaí a bhíodh ann go rialta ar oícheanta ceann féile ar na hócáidí ab fhoirmeálta don amhránaíocht. I dtígh na scoile a rití na damhsaí seo, agus dhéanadh na buachaillí óga a bhí idir seacht mbliana déag agus bliain is fiche réiteach mór ionas go mbeadh teach na scoile i gceart fá choinne na hócáide. Bhí na súocháin le cur siar agus formacha le leagan thart a chois na mballaí. Charthfí lampaí a bhailiú ó mhuintir an bhaile agus iad sin a chrochadh ar na ballaí. Bhí lampa mór amháin ag William Dhonnchaidh Mac Ruairí agus chrochfaí é sin annas as an tsíleáil i lár an tí. Bheadh, in amanna, chomh hard le haon lampa dhéag i dtígh na scoile le solas a chur ar fáil do na damhsóirí, agus is cuimhin le hÉamonn Mac Ruairí gur úsáideadh coimhle nuair nach mbíodh lampa le fáil nó an ola gan. Oícheanta móra a bhíodh i gceist le hoícheanta theach na scoile, an pobal amuigh go láidir agus a gcuid éadaí maithe orthu, cultacha úra ar na cailíní óga, agus na fir cóirithe dá réir, chomh maithe. Bhíodh braon bioráilte i bhfolach ag na fir taobh amuigh le

cur le meidhir agus le gleoiréis na hoíche. Bhíodh na seandaoinne i láthair agus iad ag coimeáil súil ghéar ar na himeachtaí. Thigeadh sos ansin agus cheoltaí na hamhráin. Chluiní suas le dhá amhrán déag nó ceithre cinn déag ó na ceoltóirí – diarrafaí ar na daoine ab fhearr an dara hamhrán a rá. Nuair a bhíodh an ceol thart d'éiríodh na seandaoinne le chéile agus d'imíodh siad abhaile. Leanadh an damhsa ar aghaidh go dtí an trí nó an ceathair san oíche uaireanta, agus is san am seo a bhíodh seans ag cuid de na daoine óga a gcuid scileanna damhsa a chleachtadh.

Silcadh nach raibh an chuid seo den oíche chomh maith sin, mar ainneoin go raibh na seandaoinne géar ar chúrsaí caighdeáin, bhíodh *cuma fhuar* ar theach na scoile gan iad i láthair.²² Ba é an teas mian an damhsa mar sin. Cinnite is teas fisiciúil a bhí i gceist leis an méid seo, a spreag gníomhaíocht an damhsa agus an líon mór daoine a bhí le chéile i spás beag go leor. Dar ndóigh, sílim go raibh teas mothúcháinach i gceist chomh maith. Bhí baint aige le mothú an phobail i leith a chéile, leis an athrú ina struchtúr a tharlaos nuair a thig gnéithe éagsúla na himeartha le chéile ina gciorcal dúnta a bhfuil a chuid aidhmeanna féin taobh istigh de.²³

Is é seo atá i gceist nuair a labhraítear faoi imirt na healaíne – go n-aithnímid an fhírinne san ealaín agus go n-aithnímid sinn féin inti. Níorbh aon taisme dá bharr sin go láithrífí na hamhráin ag am faoi leith, nuair a bheadh a sáith damhsa déanta ag an aos óg agus gurbh fhusa an ciúnas a bhí de dhíth ar na hamhráin a bhaint amach. Ba chiúnas é gan amhras a héilíodh gan leithscéal ar a raibh i láthair. Amhrán acu sin a chantáí go minic i dtigh na scoile 'A Phaidí a Chrá',²⁴ ceann de na hamhráin a ndeirtear fúthu go bhfuil siad cumhúil. Bhí ceangal speisialta ag muintir Dixon, muintir Dhonnchaidh Eoin, leis an amhrán seo, ar an ábhar gur imigh deartháir dá gcuid, Pádraig, go Meiriceá agus é ina fhear óg le scaifte de chuid fear Thorará i samhradh na bliana 1909. Chuaigh sé trí Ellis Island ar an 29 Lúnasa agus faoin 14ú Samhain bhí sé marbh.²⁵ Dúirt cuid de na ceoltóirí liom gur bás le cumha a fuair sé,²⁶ cé go bhfuil scéalta eile ann a deir gur bádh é agus é ag tabhairt tarrthála ar

dhúine eile,²⁷ nó gurb í an níúmóine a thug a bhás.²⁸ *Typhoid fever* a deir a theastas báis a thug a bhás.²⁹

Deir Séamas Ó Dúgáin gur iarr a mháthair ar bhean de chuid an oiléáin 'A Phaidí a Chrá' a cheol i dtigh na faire an oíche a tháinig scéala a bháis as Meiriceá. Dúirt Séamas go raibh sé 'iontach cumhaidhiúil' agus 'go raibh an méid a bhí istigh ag caoineadh'. Ón am sin i leith, d'iarradh muintir Dhonnchaidh Eoin, agus a dheirfiúr -Gráinne go speisialta, an t-amhrán go minic ag an damhsa i dtigh na scoile i dToraigh. Bhí corradh le deich mbliana is fiche, nó mar sin, idir bás Phádraig agus an t-am ar thoisigh Treasa Mhic Claifearraig a cheol i dtigh na scoile, ach bhí muintir Dhonnchaidh Eoin á iarraidh i gcónaí. Níor pósadh aon duine den chlann seo riamh, seachas deirfiúr amháin, Hannah, a d'imigh go Meiriceá, agus a bhí pósta ar fhear de chlainn Uí Cholla as Port na Bláiche. Mar sin, is iontach an úsáid a baineadh as an amhrán seo, ar *Clanson de Jeanne Filie* déanta é, an calín tréigthe ag an stócach agus gan súil ar bith go bpillfidh sé.³⁰ Dar liom féin go nochtar sa rogha seo paradaesa eile a bhí i gceist i saol na tuaithe in Éirinn go ginearálta agus i saol Thorará fosta – an dialachtaic idir grá an phósta agus grá an teaghlaiagh a gcuireann Fox síos air mar seo a leanas:

The ideal family unit on Tory island is the conjugal family of father, mother and children, living under one roof. This is enshrined in the ideal of the Holy Family ... But the family ideal is not often realised for the very reason that the islanders consider it treasonable to break up this ideal unit. This is the paradox: marriage, which is needed to found the unit in the first place, is destructive of the unit once formed.³¹

Tráchtann Nancy Scheper Hughes chomh maith ar *familism*, an dlíseacht sin a bhíos idir bhaill den chlann chéanna agus a shártaos dlíseacht do chumann an phósta, a chonaic sí féin i measc an phobail ar scríobh sí fúthu.³² Leanadh achtrann agus easaontas cúrsaí pósta in Éirinn faoin tuath ar chúiscanna éagsúla, agus níorbh aon eisceacht é Toraigh sa chás seo. Is dóigh liom, mar sin de, go gcruthaíonn úsáid

an amhráin ghrá éaróraighe seo, le grá teaghlaigh a chur in iúl, meafar a bheir tuiscint faoi leith dúinn ar an teannas idir an dá ghrá. Is é atáthar a mhaíomh, dar liom, in úsáid an amhráin seo sa chás seo, go bhfuil an dá ghrá ar comhcheim ó thaobh a ndéine agus a nirt agus, go deimhin, gurb é an rud ceart é go bhfanadh daoine dlíis dá gclann. Tá méar leagtha, mar sin, ar cheann de mhórcheisteanna phobal an oileáin agus réiteach teaghlaigh amháin ar an scéal sin á thabhairt. Cinnre, tá an ceangal ann idir an deartháir marbh agus an chuid eile den chlann ach is dóigh liom fosta go bhfuil le feiceáil ann, le himeacht aimsire, míniú agus seasamh i leith stádas singilte na clainne fosta, b'fhéidir, faoi thionchar láidir ag an tsúil siar go hútóipe na hóige. Mar sin de, is meafar éifeachtach é sa méid agus go gcuireann sé tuiscint úrnua ar fáil dúinn den suíomh atá i gceist agus gur chuidiúigh sé, ní hamháin le cuimhne Phádraig a choinneáil beo, ach le tráchtairacht leanúnach a dhéanamh ar staid shingil bhaill na clainne a mhair beo i gcónaí. Maireann an éagsúlacht i gcónaí ainneoin na cosúlachta sa chomparáid idir an dá íomhá. Mar a deir Ricoeur:

Every metaphor in bringing together two previously distinct semantic fields, strikes against a prior categorisation which it shatters. Yet, the idea of semantic impertinence preserves this: an order, logically antecedent, resists, and is not completely abolished by, the new pertinence. In effect, in order that there be a metaphor, it is necessary that I continue to perceive the previous incompatibility. Remoteness persists in closeness. This is why to see similarity is to see the likeness in spite of the difference. To speak of one thing in terms of another which resembles it is to pronounce them alike and unlike. Imagination – in its semantic sense – is nothing but this 'competence' which consists of producing the genre through the difference, again not beyond the difference, as in the concept, but in spite of the difference.³³

Ó chroí amach: spleáchadh ar cheist na haestéitice in amhránaíocht na ndaoine

Is mar sin a fhaightear an léargas úr ar an réaltacht atá i gceist agam ar chás an duine, agus ar an tragóid a bhaineas leis an chás áirithe seo. Deir Gadamer nach sa litríocht amháin a mhairreas coincheap na tragóide, ach go maireann sé sa saol chomh maith. Is eolas é nach féidir a bhriseadh anuas ina chineálacha eile eolais agus mar sin de is ciorcal dúnta brí é a gcaithfear glacadh leis gan cheist:

Tragedy is the unity of a tragic course of events that is experienced as such. But what is experienced as a tragic course of events – even if it is not a play that is shown on the stage but a tragedy in 'life' – is a closed circle of meaning that of itself resists all penetration and interference. What is understood as tragic must simply be accepted. Hence, it is, in fact, a phenomenon basic to the 'aesthetic'.³⁴

Mar sin de, is den aestéitice an tragóid, agus, gan amhras, ba thragóid mhór caill a ndearthár i saol na clainne seo agus gan é ach ina fhear óg. Anuas air sin, cuireadh thall i Meiriceá faoi 'fhód an doichill' é, agus gan áiméar ag a mhuintir an slán deireanach a fhágáil aige. Chímíid próiseas na haestéitice ag obair anseo agus gníomhartha an duine á gcur i láthair ar bhealach atá níos uaisle ná mar a bhí siad i ndáiríre. Maireann an ceangal seo idir Pádraig Dixon agus an t-amhrán 'A Phaidí a Chrá' i gcónaí, ionas gur féidir a rá gur údar nua-chumtha é don amhrán atá fite fuaite le seanchas agus le haitheantas an oileáin. Ní dóigh liom ach oiread gur áibhéil ar bith a mhaíomh go seasann an nascadh idir carachtar Phádraig Dixon agus 'Paidí' an amhráin do chlaochlú ó aitheantas fríciúil go haitheantas na hinsinte – is é sin an t-airtheantas sin a thugtar do dhuine trí chuimhniú agus athinsint ar a ghníomhartha.³⁵ Is fiú a mheabhúr fosta gur ag an am ba 'teo' an imirt, buaicphointe an damhsa i dToraigh, a deirtí na hamhráin, nuair a chuirí an sméar mhullaigh ar an chlaochlú coirp agus intinne, ar bhunchuid d'imeachtaí na hoíche é. De réir John Uí Dhuibheannaigh baineann an teas seo leis an *fiúil*, is é sin, le cúrsaí gaoil agus leis an *diaghras* agus leis an *chítram* is dual don choincheap sin.³⁶

Sílím, i gcás chlann Dhonchaidh Eoin i dToraigh, gur sampla as cuimse de chumhacht na gcoincheap seo ina saol é agus go léiríonn sé an coincheap a dtugann Pierre Bourdieu *habitus* air, ar de dhlúth agus d'innreach bhéasa an phobail é oiread agus nach dtugtar faoi deara an tionchar láidir a imríos sé ar a n-iompar.³⁷ Is dóigh liom fosta gur féidir dul níos faide ná sin leis an scéal agus gur féidir a rá ar bhealach gur léiríú é an t-amháin ar thaití na himirce i measc an phobail go ginearálta, tríd an phróiseas a dtugann John Miles Foley *metonymic referentiality* air, is é sin, go bhfuil sé d'acmhainn ag siombail amháin iliomad bríonna a iompar agus gur in athlathrú an amháin amháin is féidir teacht go hiomlán ar na bríonna sin go léir.³⁸ Maíonn sé gurb é a tharlós:

... engaging worlds of signification inherently larger and more complex than isolated usages, texts, or performances. In these cases, and so in many others, the semantic value of the epithet would serve as a nominal detail standing metonymically, or *pars pro toto*, for the character in all of his or her traditional complexity.³⁹

Is ag caint ar charachtair in eipicí na Créige agus na Slavach atá Foley ansin agus ar na haidiachtaí traidisiúnta a chuirtear leo. Sílim gur maith a fhóireas an scagadh sin do thaití an láithrithe san amhránaíocht thraidisiúnta chomh maith. Mar a deir Foley arís:

Nothing can wholly replace the personal exploration of an oral traditional performance by a person steeped in the significant geography of the event.⁴⁰

Le pilleadh ar cheist na haestéitice, agus ar ráiteas Mhic a' Chobhainn i dtaobh na haestéitice agus na réalachta, is dóigh liom gur féidir linn a fheiceáil sa sampla seo go raibh aeistéitice ag feidhmú go cinnte i measc an phobail i dToraigh, ceann a cothaíodh agus a saothraíodh go cúramach. Baineann na téarmaí, 'fuacht' agus 'teas', 'uaigneas' agus 'cumha' go mór leis na tuiscintí seo, mar a bhaineas an téarma 'cuma'. Léiríonn siad sin go léir, is dóigh liom,

cuid de bhunphrionsabail i dtógáil choincheap na haestéitice i dToraigh, prionsabail atá difriúil go maith ó choincheapa na hEagnaíochta san ochtú haois déag, ach a thugas brí agus eagar do lucht a gcleachtaird mar sin féin. Is dóigh liom fosta go bhféadfaí a mhaíomh go dtig siad i gceist sa chur síos a dhéanas Iain Mac a' Chobhainn ar Aonghas Mac Leòid, nuair a deir sé gur bhain sé amach *the highest pitch to which singing could attain*. Is é a mhaím féin, go bhfuil an mothú seo lán chomh réalach agus atá an ceann eile a nglacann sé leis mar shlat tomhais nua-aoiseach uilíoch agus gur féidir é a chur ar comhcheim leis.

Agus mé á phlé seo, is mian liom m'áird a dhíriú ar ráiteas atá déanta ag Breandán Ó Madagáin. Deir sé an méid seo:

... is mian liom idirdhealú tábhachtach a dhéanamh idir feidhm rachtúil an cheoil ... agus feidhm aeistéitúil. In iarthar domhain inniu is beag ná go mbíonn an bheim ar fad ar an bhfeidhm aeistéitúil, sa chaoi go mbímid ag súil leis i gcónaí go mbeidh piosa ceoil go hálainn (siúd féin is nach mbíonn daoine ar aon intinn faoi cad is áilleacht ann, i gcúrsaí ceoil ná eile). Ní mar sin a bhíodh fadó. Prácticúilacht a bhí i gceist le ceol, agus feidhmeanna sóisialta, draíochta agus reiligiúnda leis. Ní deirtear riamh sa Ghaeilge go raibh glór álainn ag an reaccáire. Ach bhí tábhacht i gcónaí le feidhm rachtúil an cheoil ... Bhí sé de phribhléid agam féin cúpla bliain ó shin an duine deiridh in Albain a chloisint a raibh canadh na laoihe aici ó dhúchas – Penny Morrison, in Uidhist a' Deas beannacht Dé léi ... Ar éigean a mharfeadh aon duine go raibh áilleacht ag baint le canadh na laoihe aici, ach bhí racht, ó chroí amach.⁴¹

Agus í ag déanamh léirmheasa ar na tuairimí seo, mar a nochtheadh iad i leagan Béarla den alt ar baineadh an síochta thuas as,⁴² deir Ann Buckley an méid seo a leanas:

Is this not also a kind of beauty? ... Beauty is merely a shorthand for a complex of standards and expectations: any attempt to explore the nature of the arts must go far deeper. In any given situation, the fitness of a musical work for its intended audience is the only question we can realistically propose if we are not to become immediately submerged in personal value judgements which get in the way of any understanding of social-musical processes.⁴³

Chítear tionchar na *nineteenth century philosophers and aestheticians* mar a deir Buckley, go láidir ar choincheap na háilleachta mar a thugtear í i gcur síos an Ollaimh Uí Mhadagáin thuas, is dóigh liom. Is cinnte nárbh é an coincheap céanna den áilleacht a bhí i gceist sa seansaol Gaelach agus a bhí i gceist i gctorcail mhéánaimeacha san Eoraip san ochtú agus sa naoú haois déag, ach ní hé sin le rá nach raibh agus nach bhfuil a leithéid de thuiscint ann. Mar sin, is dóigh liom gur scoilt bhréagach í an ceann a dhéantar idir feidhmeanna aeistéitíúla agus feidhmeanna sóisialta, draíochta agus reiligiúnda. Féach go gcuireann Gadamer an imirt mar atá sí pléite thuas againn i gcomparáid le searmanas reiligiúnda.⁴⁴ Agus deir Paul Zumthor an méid seo faoi aithris na filíochta béil:

All cultures possess or have possessed their sacred spots, umbilical cords, rooting human beings in the earth and bearing witness that they came from that ground; and I cannot remember ever reading that to any one of these places there did not correspond some incantatory or poetic practice. There remains, in differentiated societies, more than the traces of this former state. Religious practices contribute to its maintenance. But at the very end of secularizations of every type, sacredness is interiorized and is camouflaged by simple specialization: hence, throughout the world the spaces readied for dance and the vocal performance that generally accompanies it.⁴⁵

Mar sin de, sílim gur cheart dúinn a aithint gur dlúthchuid den aeistéitice na feidhmeanna go léir a bhaineas le láithriú na hamhránaíochta, go bhfuil siad ar comhcheim, agus go bhfuil an tois chognaíoch – cúrsaí brí agus céille – go mór chun tosaigh, mar a mhíniúigh Sancho-Velázquez thuas, agus mar a léirigh mé féin i gcás Thoráí. Is mar sin is fearr a thuigteas muid, sílim, an dóigh a dtugann gabháil na n-amhrán iarracht éigin smachta dúinn ar na mothúcháin. Mar a deir Ó Madagáin: *The catharsis of creative endeavour brings a degree of control over the emotions so expressed.*⁴⁶ Deir Iain Mac a' Ghobhainn ina alt go dtuigeann fear an oileáin go maith an rud atá uaidh ón fhile agus ón amhránaí: *that is genuine feeling related to his own concerns.*⁴⁷ Sa chás seo, is fiú éisteacht leis an méid atá le rá ag Séamus Ó Dúgáin agus é ag cur síos ar an cheol a bhí ag Ciot Tom Ní Mhianáin, bean a raibh gradam ard aici i dToraigh mar amhránaí ina lá:

Bhí Ciot Tom iontach maith ar fad, deirfúr do John. Tá cuimhne agamsa go fóill ar Chiot a bheith ag gabháil cheoil, tigh na scoile, agus is iontaí uair a chuirfeadh sí iontas orm chomh maith agus a bhí sí ag ceol 'Reithe an Chinn Bháin', agus cheoládh sí 'Bróga sa tSeomra', agus bhí ceol millteanach ag Ciot agus guth láidir ar fad, agus John an dóigh chéanna.⁴⁸

Is maith a thuigim gur deacair mórán tuiscena a bhaint as ráitis loma mar seo iontu féin, ach tá súil agam gur léirigh mé san alt seo gur fiú dúinn bheith ag iarraidh an amhránaíocht a thuiscint i gcomhthéacs an chultúir agus an phobail féin, ionas go bhfaighimid léargas níos doimhne ar a bhfuil i gceist le ráitis den chineál sin thuas. Tíg Steven Feld cuid mhaith leis an dearcadh sin agus é ag trácht ar na Kaluli sa Nua-Chuine agus ar a staidéar féin ar aeistéitice an cheoil ina measc:

... the issue seemed to be not whether Kaluli 'have aesthetics' in an objective verifiable sense, but rather how to describe the quality of experience they feel and the quality of my relation to it.⁴⁹

Tá lón machnaimh sa méid sin dúinne agus sinn ag déanamh staidéir ar na healáiona béil, ionas go dtugaimid guth do thréithe na tairtí sin sa dioscúrsa acadúil ar bhealach chomh grinn agus chomh hiomlán is atá ar ár gcumas. Is ar an dóigh sin is fearr measain, a thioctaimid ar na tuiscintí trína gcuireann aon phobal, agus sa chás seo, 'muintear na Gaeltachta in iúl dóibh féin an fhirinne úd fúthu féin is faoin saol a mheasann siad a bheith buan thar an ngnáth.'⁹⁰

Ó chroí amach: spléachadh ar cheist na haestéitice in amhránaíocht na ndaoine

- 1 I. Crichton Smith, *Towards the Human: Selected Essays with an Introduction by Derrick Thomson*, Edinburgh 1986, 45.
- 2 A. P. Merriam, *The Anthropology of Music*, Evanston 1964.
- 3 *Ibid.*, 259.
- 4 M. O. Jones, 'The Concept of "Aesthetic" in the Traditional Arts,' *Western Folklore* 30 (1971), 77-104. Tá scagadh suimníil fosta ar shaothar Merriam, agus moltaí d'fhorbairt choincheap na haestéitice do chineálacha eagsúla ceoil le fáil in Judith Becker, 'Aesthetics in Late 20th Century Scholarship', *World of Music* 25/31 (1983), 65-80.
- 5 Jones, 'The Concept of "Aesthetic"', 88.
- 6 A. Sancho-Velázquez, 'Interpreting Metaphors: Cross-Cultural Aesthetics as Hermeneutic Project', in S. Loza et al., ed., *Selected Reports in Ethnomusicology*, X, *Musical Aesthetics and Multiculturalism in Los Angeles*, Los Angeles 1994, 37-50:43.
- 7 T. Eagleton, *The Ideology of the Aesthetic*, Oxford 1990, 3.
- 8 M. Groden agus M. Kreiswirth, ed., *The Johns Hopkins Guide to Literary Theory and Criticism*, London 1994, 438-41.
- 9 M. J. Valdes, ed., *A Ricoeur Reader: Reflection and Imagination*, Toronto 1991, 79-80.
- 10 Sancho-Velázquez, 'Interpreting Metaphors', 44.
- 11 Valdes, *A Ricoeur Reader*, 317.
- 12 *Ibid.*, 136-55.
- 13 *Ibid.*, 118-23.
- 14 H.-G. Gadamer, *Truth and Method*, [dara heagrán] J. Weinsheimer agus D. G. Marshall, aistr., Minneapolis 1989, 120.
- 15 Sancho-Velázquez, 'Interpreting Metaphors', 47.
- 16 P. Zurethor, *Oral Poetry, An Introduction*, aistr., Kathryn Murphy, Minneapolis 1990, 48.
- 17 Féach mar shampla, T. H. Mason, *The Islands of Ireland*, London 1936; R. Fox, *The Tory Islanders: A People of the Celtic Fringe*, Cambridge 1978; E. Ó Colm, *Tóraigh na dtIonn*, Indreabhán 1995 [1971]; J. Hunter 'Tory Island - Habitat, Economy and Society', *Ulster Folklife* 42 (1996), 38-78. Ní hosta iomlán é seo, ná baol air.
- 18 L. Ó Laoire, 'Dearmad sa Bhrochan: An Traidisiún agus an tAthrú i leith an Damhsa i dtóraigh', *Oghma* 8 (1996), 35-45.
- 19 Gadamer, *Truth and Method*, 102.
- 20 J. Huizinga, *Homo Ludens*, Boston 1955 [1938], 10.
- 21 Agallamh taifeadta le Treasa Mhícheál Claithearaigh, An Ceanntóir, Tóraigh, 6 Lúnasa 1997.
- 22 Agallamh taifeadta le hÉamonn Mac Ruairí, 29 Eanáir 1995.
- 23 Gadamer, *Truth and Method*, 110.
- 24 L. Ó Laoire, *Blath Gach Géag dá dtíog*, CICD075, Indreabhán 1996.
- 25 The Statue of Liberty Ellis Island Foundation [leadh 24/02/02]. Ar fáil ag: <http://www.ellislandrecords.org>
- 26 Treasa Mhícheál Claithearaigh, 6 Lúnasa 1997; Séamus Ó Dúgáin, 7 Lúnasa 1997.
- 27 Éamonn Mac Ruairí, cumarsáid phearsanta, Feabhra 1998.
- 28 Hannah Bean Uí Ghallechóir, An Caiseal, Gort an Chóire, col cuigear le muintir Dixon.
- 29 Tá mé faoi chomaoín ag an Dr Mary Boyle, Moniclaré State University, New Jersey, a chuir cóip den teastas ar fáil dom.
- 30 S. Ó Tuama, *An Grá in Amhráin na ndaoine*, Baile Átha Cliath 1960, 76-103. Féach fosta 'Údair Úra/New Authorities: Cultural Process and Meaning in a Gaelic Folksong', *New Hibernia Review/Iris Éireannach* 3, iii (Autumn/Fómhar 1999), 131-44, agus 'Big days, Big Nights: Entertainment and Representation in a Donegal Community', *Culture, Space and Representation: Selected Papers from the Autumn Meetings of the Anthropological Society of Ireland, Irish Journal of Anthropology* 4 (1999), 73-83, ina ndéanaim gnéithe eagsúla eile den seéal seo a chloíradh go mion. Féach fosta L. Ó Laoire, *Ar Chreag i Lár na Farraithe: Amhráin agus Amhránaíche i dtóraigh*, Indreabhán 2002.
- 31 Fox, *The Tory Islanders*, 156.
- 32 Nancy Scheper Hughes, *Saints Scholars and Schizophrenics*, Berkeley

- 1982, 113-5. Nóisean é a lhaitear den chéad uair in C.M. Arensberg agus S.T. Kimball, *Family and Community in Ireland*, Cambridge, Mass. 1940.
- ³³ Valdés, *A Ricoeur Reader*, 125.
- ³⁴ Gadamer, *Truth and Method*, 130.
- ³⁵ Valdés, *A Ricoeur Reader*, 115.
- ³⁶ John Ó Dubheannaigh, agallamh taifeadta, 11 Lúnasa 1997.
- ³⁷ P. Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge 1977, 72-95.
- ³⁸ J. M. Foley, *The Singer of Tales in Performance*, Bloomington 1995, 28.
- ³⁹ *Ibid.*, 5.
- ⁴⁰ *Ibid.*, 80.
- ⁴¹ B. Ó Madagáin, 'An Ceol a Ligeann an Racht', *Léachtaí Cholm Cille* 22 (1992), 164-184; 177.
- ⁴² 'Song for Emotional Release in Gaelic Tradition', in G. Gillen agus H. White, eag. *Irish Musical Studies II. Musicology in Ireland*, Blackrock 1993, 255-75.
- ⁴³ Ann Buckley, 'Review Essay – Developments in Irish Musicology', *Bullán, An Irish Studies Journal* 2.1 (1995), 101-8; 105-6.
- ⁴⁴ Gadamer, *Truth and Method*, 109.
- ⁴⁵ Zumthor, *Oral Poetry*, 122.
- ⁴⁶ B. Ó Madagáin, 'Functions of Irish Song in the Nineteenth Century', *Béaloidéas* 53 (1985), 130-216; 148.
- ⁴⁷ Crichton Smith, *Towards the Human*, 45.
- ⁴⁸ Séamus Ó Dúgáin, agallamh taifeadta, 7 Lúnasa 1997.
- ⁴⁹ S. Feld, *Sound and Sentiment: Birds Weeping, Poetics, and Song in Kaluli Expression*, Philadelphia 1990 [1982], 233.
- ⁵⁰ G. Ó Crualaoich, 'Litriocht na Gaeltachta. Seoladh isteach ar pheirsipicéacht ó thaobh na litríochta béil', *Léachtaí Cholm Cille* 19 (1989), 8-25; 22.

gnéithe de chúlra leabhar dhéan leasa mhóir

MÍCHEÁL B. Ó MAINNÍN